'प्रकृतिप्रत्ययौ स्वस्वार्थबोधकौ' इति च मतद्वयेऽपि वत्यादिक्यङाद्योः साम्यमेवेति । यच्च केचिदाहुः—'वत्यादय इवाद्यर्थेऽनुशिष्यन्ते, क्यङादयस्त्वाचाराद्यर्थे' इति । तदपि न । न खलु क्यङादय आचारमात्रार्थाः, अपि तु सादृश्याचारार्था इति । तदेवं धर्मलोपे दशप्रकारा लुप्ता ।

उपमानानुपादाने द्विधा वाक्यसमासयोः ।

उदाहरणम्—

'तस्या मुखेन सदृशं रम्यं नास्ते न वा नयनतुल्यम् ।

दितं प्रकृतिप्रत्ययसमुदायः, **वाचकं** प्रकृत्यर्थविशिष्टप्रत्ययार्थप्रतिपादकम् । स्वस्वार्थबोधकौ क्रमेण स्वार्थप्रतिपादकौ । **वत्यादीति** । आदिपदेन कल्पादिपरिग्रहः । **साम्यमेवेति** । सादृश्यवाचकत्वेन साम्यमित्यर्थः । **आचाराद्यर्थ इति** । 'अनुशिष्यन्ते' इत्यन्वयः । **अपि त्विति** । किंत्वित्यर्थः । 'अपि तर्हि' इति पाठे किं तर्हीत्यर्थः । उपसंहरति—**तदेवमिति** । वस्तुतस्तु 'चन्द्रायते शुक्लरुचापि हंसः' इत्यादौ साधारणधर्मोपादानेऽपि क्यङादियोगे उपमादर्शनादार्थ्या उपमायास्तद्धितादित्रितयगतत्ववत् क्यजादिपञ्चकगतत्वेन विशेषो बोध्यः । एवं चाष्टप्रकाराया आर्थ्या धर्मलोपालोपाभ्यां षोडशप्रकारत्वं बोध्यम् । क्यजादिपञ्चके धर्मलोपे उदाहरणं यथा—'धीरः प्रीतिकरत्वेन पर्यङ्कीयति मञ्चके । मित्रीयति परं प्रेम्णा भक्त्या देवायते नृणाम् ॥ देवदर्शं जनैः साधुः प्रतीक्ष्यत्वेन दृश्यते । कृपया विष्णुसंचारं नित्यं संचरति क्षितौ ॥' अत्र तृतीयान्तपदार्थानां क्यजाद्यर्थे सादृश्येऽभेदेनान्वयः ॥ उपमानलुप्तामुपमामाह—**उपमानेति** । 'लुप्तोपमा' इत्यनुषङ्गः ॥ **न वेति** । न वा नयनतुल्यं रम्यमास्त इत्यन्वयः । अन्यथा

स्वमिष्टमेव । अन्यथा उपास्यते हरः, अनुभूयते सुखम्, इत्यादौ धात्वर्थासनभवनक्रिययोरकर्मकत्वेन कर्मलकारोपपत्तिर्न स्यात् । इवादीनां तु वाचकत्वमेव । उपसर्गवाचकतायामिवेवादिवाचकतायां प्रतिबन्धकराहित्येन दृष्टान्तवैषम्यस्य सद्भावाद् विशेषणविशेष्ययोरेकविभक्तिकत्वे 'विशेष्येण सहैकार्थं भवेद्यत्र विशेषणम् । तत्र लिङ्गादयः प्रायो विशेष्यस्या विशेषणे ॥' इत्यनुशासनस्येवोपमानोपमेययोरपि तत्र 'लिङ्गसंख्याविभेदेऽपि उपमानोपमेयता । विभक्तिः पुनरेकैव उपमानोपमेययोः ॥' इत्यनुशासनस्य जागरूकत्वेन 'शरैरुस्रैः—'इत्यादावुपमानपदोत्तरतृतीयादेः सूपपादकत्वाच्च । प्रायोग्रहणेन 'दिगन्ते श्रूयन्ते मदमलिनगण्डाः करटिनः करिण्यः कारुण्यास्पदम्—' इत्यादौ विशेष्यविशेषणयोर्लिङ्गादिभेदेऽपि न काचिदनुपपत्तिरित्यन्यत्र विस्तरः ॥

1. क्यङादय इति । अयमभिप्रायः—'कर्तुः क्यङ् सलोपश्च' इत्यत्र 'उपमानादाचारे' इत्यत उपमानपदमनुवर्तते, तेनेवार्थसादृश्यादपि बोधे सादृश्याचारार्थः क्यङिति ॥

---

१. 'स्वार्थावबोधकौ' क. २. 'षोडशप्रकारा बोध्या' इति मुद्रितपुस्तके.